ՀՀ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ, ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ, ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ԵՎ
ՍՊՈՐՏԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
ԳՈՐԻՍԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑ

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԹԵՄԱ՝ Կառուցման խնդիրների ուսուցման հարցերը մաթեմատիկայի դպրոցական դասընթացում

ԱՌԱՐԿԱ՝ Մաթեմատիկա

ՀԵՂԻՆԱԿ՝ Լիանա Հակոբյան

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆ՝ Սվարանցի միջնակարգ դպրոց

Աշխատանքը թույլատրված է պաշտպանության

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԳԻՏ. ՂԵԿԱՎԱՐ՝ ֆ.մ.գ.թ., դոցենտ Արփինե Դինունց

ԳՈՐԻՍ 2023

Բովանդակություն

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Տրամաբանական մտածողության զարգացումը ամենակարևոր տարրերից մեկն անհատականության կրթությունն է: Դրան է ծառայում մաթեմատիկան, և առաջին հերթին երկրաչափությունը: Երկրաչափության մեջ դիտարկվող խնդիրների շրջանակը շատ լայն է: Դրանց թվում առանձնահատուկ տեղ են զբաղեցնում կառուցման խնդիրները, որոնք զարգացնում են սովորողների ոչ միայն կառուցողական հմտությունները, այլև տարածական և տրամաբանական մտածողությունը: Այս առաջադրանքների վրա նրանք սովորում են ճանաչողության այնպիսի մեթոդներ, ինչպիսիք են վերլուծությունը և սինթեզը: Կառուցման խնդիրները սովորողների երկրաչափական հայացքների ձևավորման կարևոր միջոցներից է: Երկրաչափական գործընթացում կառուցումները սովորողներին գործնականորեն ծանոթացնում են երկրաչափական պատկերներին և նրանց հատկություններին, սովորեցնում օգտագործել նկարչական գործիքներ, ձեռք բերել գրաֆիկական հմտություններ: Շատ դեպքերում սովորողները համոզվում են նաև երկրաչափական կառուցումներով շատ մաթեմատիկական պնդումների ճիշտ լինելու մեջ:

Մյուս կողմից, կառուցման խնդիրների լուծումը սովորողների համար հաճախ դժվարություններ է առաջացնում, որովհետև երկրաչափության մեջ ուսումնասիրելիս նրանց շատ քիչ ժամանակ է տրամադրվում:

Աշխատանքի **նպատակն** է ուսումնասիրել կարկինով և քանոնով կառուցվող առաջադրանքները և ընդլայնել դրանց վերաբերյալ գիտելիքները:

Հետազոտության խնդիրն է բացահայտել կարկինով և քանոնով կառուցվող առաջադրանքների լուծման դերը աշակերտների կոմպետենցիաների ձևավորման գործում:

ԳԼՈՒԽ 1. ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

1.1 Կարկին և քանոն

Կարկինը, շրջան գծելու համար նախատեսված գործիք է, ինչպես նաև տարածությունները չափելու, մասնավորապես քարտեզի վրա: Կարող է օգտագործվել երկրաչափության և նկաչության մեջ և այլ նպատակներով:Կարկին բառը ծագել է լատինական circulus (շրջան) բառից: Այժմ անհնար է ասել, թե ով է հայտնագործել այս գործիքը. Պատմությունը մեզ չի պահպանել իր անունը, բայց Հին Հունաստանի լեգենդները հեղինակությունը վերագրում են Թալոսին ՝ հայտնի Դեդալոսի եղբորորդուն: Գործիքն արդեն ծանոթ էր բաբելոնացիներին և Ասորիներ մ.թ.ա. XXIV դարում: Կարկինը լայնորեն օգտագործում են շրջաններ գծելու համար: Հին Բաբելոնի և Ասորեստանի թագավորության տաճարների գմբեթներին և պարիսպներին (մ.թ.ա. II-I դարեր), պահպանվել են շատ հավասար շրջանների պատկերներ, որից էլ պարզ է, որ այդ պետությունները այդ ժամանակաշրջանում արդեն ծանոթ էին կարկինին:

Կարկինը պատրաստված է մետաղից և բաղկացած է 2 մասերից, որոնք իրար հետ կապված են: Սովորաբար վերջում նրանցից մեկի ծայրին ասեղ է, իսկ մյուսինը՝ մատիտ: Չափելու համար կարկինի 2 ծայրերն էլ ասեղներ են: Հատուկ հավաքածուն բաղկացած է լինում կարկինի պարագաներից (օրինակ՝ ասեղներ) և գործիքներից (տրամաչափ, գրիչ) և գործի հետ համապատասխանում է նաև քանոնը: Հիմնական տեսակներն են.

- Տրամաչափ կարկին
  1. Կարկինը կոր ոտքերով, ծավալային գործեր կատարելու համար:
  2. Կարկին նկարչության համար, շատ փոքր շրջանակներում:
- Համաչափ կարկին՝ նախատեսված է լայնածավալ մոդելային դիրքով, դարձնելով պատճեններ կամ մոդելային մասշտաբներ, ինչպես նաև մեխանիկական փոխանցման չափերի է այնքանով, որքանով անհրաժեշտ է:

Քանոնը պարզ չափող գործիք: Սովորական քանոնը ունի բաժանման գծեր, սովորաբար արտահայտված են լինում սանտիմետրով, միլիմետրով և դյույմով, որոնք օգտագործվում են տարածք չափելու համար: Սովորական քանոնը պատրաստված է լինում պլաստմասսաից, փայտից և նաև մետաղից: Երկրաչափության և քարտեզագրման մեջ քանոնը օգտագործվում է ուղիղ գիծ գծելու և ավելի ճշգրիտ չափումներ անելու համար: Հին Պոմպեյում պեղումների ժամանակ հայտնաբերվել է չափիչ գործիք, որը նման էր քանոնի:ն ծանոթ էին կարկինին: Այն մանրակրկիտ քանդակված տախտակ էր, որի վրա փորագրված էին բաժանումները: Առաջին քանոնը, որը մենք սովոր ենք տեսնել այսօր - հայտնվեց ֆրանսիացիների հեղափոխություն հետո:

1.2 Կառուցման խնդիրների մեթոդները

Երկրաչափության դասընթացում սովորողները հաճախ են գործ ունենում պարզագույն կառուցումների հետ: Այդ ընթացքում նրանք օգտվում են գծագրական գործիքներից՝ մասշտաբային քանոնից, կարկինից, անկյունաչափից, անկյունարդից: Պարզվում է, որ կառուցումներից շատերը կարելի է իրագործել միայն կարկինով և մասշտաբային բաժանումներ չունեցող քանոնով: Դեռևս Հին Հունաստանում երկրաչափական կառուցումները կատարելիս օգտվել են բազմաթիվ գործիքներից: Հետագայում մաթեմատիկոսները պարզաբանեցին, որ միայն քանոնի և կարկինի միջոցով կառուցումներն ավելի հստակ են ու գիտականորեն ճշգրիտ: Այդ ձևով կատարված կառուցումներն ավելի բարձր էր դասվում: Երկրաչափները հաճախ են փորձ արել կառուցումներն իրագործել գործիքների հնարավորինս սահմանափակումով: Այդպես ծնվեց ֆիքսված բացվածքով կարկինի միջոցով կառուցման տեսությունը: 19-րդ դարում ֆրանսիացի մաթեմատիկոս Ժան Պոնսելենի, հետագայում նաև շվեցարական երկրաչափ Յակոբ Շտեյների կողմից ի հայտ բերվեցին և գիտականորեն հիմնավորվեցին կառուցումների տեսությանը վերաբերող հիմնական քաղափարները, որոնց հիմքում ընկած է հետևյալ սկզբունքը՝ *կարկինի և քանոնի միջոցով իրականացվող բոլոր կառուցումները իրագործելի են ֆիքսված բացվածքով կարկինի և քանոնի միջոցով:*

Նշենք, որ քանոնը թույլ է տալիս տանել կամայական ուղիղ, ինչպես նաև տանել (կառուցել) տրված երկու կետերով անցնող ուղիղը: Քանոնի միջոցով այլ գործողություն կատարել չի կարելի: Կարկինը, որպես երկրաչափական կառուցման գործիք, թույլ է տանել կամայական շառավղով շրջանագիծ, ինչպես նաև պատկերել տրված կենտրոնով և տրված հատվածին հավասար շառավղով շրջանագիծը: Մասնավորաբար, կարկինով կարելի է տրված հատվածը տեղադրել տրված ուղղի վրա՝ նրա վրա տրված կետից:

Կառուցման խնդիրներ լուծելիս, հիմնականում, կիրառվում են հետևյալ մեթոդները.

- **Հանրահաշվական մեթոդ (հատվածի կառուցումը բանաձևով):**
- **Երկրաչափական տեղերի մեթոդ:**
- **Նմանության մեթոդ;**
- **Համաչափության մեթոդ:**
- **Զուգահեռ տեղափոխման մեթոդ:**
- **Պտույտի մեթոդ:**
- **Ինվերսիայի մեթոդ:**

Այդպիսի խնդիրներ լուծելիս (որոնք իրագործվում են կարկինի և քանոնի միջոցով), ընդհանուր առմամբ, որպես կանոն, առաջնորդվում են չորս մասից բաղկացած հետևյալ պլանով:

1) Խնդրի լուծման եղանակի որոնումը՝ խնդրի տվյալների և որոնելի տարրերի միջև կապեր հաստատելու միջոցով: Այս մասը կոչվում է խնդրի **վերլուծություն**: Նշված կապերը ի հայտ բերելու համար ենթադրվում է, որ պատկերը կառուցված է՝ թղթի (գրատախտակի) վրա նշագծելով այն: Տեսադաշտում ունենալով ենթադրյալ պատկերը, օժանդակ կառուցումների և հայտնի փաստերի միջոցով փորձ է արվում կապեր ստեղծել հայտնի տվյալների և անհայտ տարրերի միջև: Այդպիսի վերլուծությունը հնարավորություն է տալիս գուշակել լուծման ընթացքը:
2) Որոնելի պատկերի կառուցումը՝ վերլուծության արդյունքի հիման վրա:
3) Ապացուցում: Այդ ընթացքում ապացուցվում է, որ կառուցված պատկերը բավարարում է խնդրի բոլոր պայմաններին:
4) Խնդրի հետազոտում: Այս մասում պարզաբանվում է, թե եղած տվյալների միջոցով ո՞ր դեպքում խնդիրը լուծում չի ունենա, ո՞ր դեպքում լուծումը կլինի միակը և ո՞ր դեպքում՝ մեկից ավելի լուծումներ:

Դիտարկենք խնդրի մեջ վերը թվարկված 4 քայլերը:

Օրինակ: **Կառուցել եռանկյուն տրված կողմով, նրանով կազմված անկյան և մյուս կողմերի գումարով:**

1) Լուծման որոնում: Ենթադրենք խնդիրը լուծված է և կառուցված է ΔABC-ն, որտեղ $AB = e, \angle ABC = \alpha, AC + BC = l$: Նայելով գծագրին կնկատենք, որ եթե CA հատվածը տեղադրենք BC հատվածի ծայրակետերից, ապա կստանանք D կետը այնպես, որ $AC + BC = l$: C գագաթի դիրքը գտնելու համար բավական է նկատել, որ այն հավասարահեռ է A և D կետերից և ուրեմն գտնվում է AD հատվածի x միջնուղղահայացի վրա: Պարզ է, որ $C = AC \cap BD$:

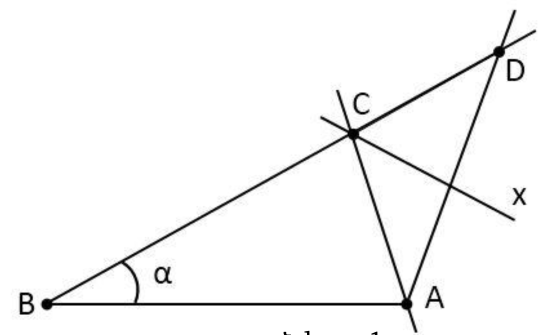

Նկար 1

2) Կառուցում: Կառուցումը տանում է դեպի միջնուղղահայացի կառուցման:
3) Ապացույց: Քանի որ x-ը AD-ի միջնուղղահայացն է, ուստի $AC + BC = CD + BC = l$: Այսպիսով $AB = e, \angle ABC = \alpha, AC + BC = l$ և եռանկյունը կառուցված է:
4) Խնդրի հետազոտում: Նախ նկատենք, որ խնդիրը լուծում ունի միայն երբ $l > e$, հակառակ դեպքում եռանկյան երկու կողմերի գումարը կլինի փոքր կամ հավասար երրորդ կողմից, որը հնարավոր չէ: Ցույց տանք, որ խնդիրը ունի միակ լուծում: Իրոք, եթե x ուղիղը հատեր ոչ թե AD, այլ AB-ն որևէ O կետում, ապա $AB = AO + OB = BO + OD > BD$: Բայց $AB < BD$, որովհետև $e < l$: Ուրեմն՝ x-ը հատում է BD-ն:

Այն դեպքում, երբ խնդիրը բավականաչափ պարզ է, առանձին մասեր, օրինակ վերլուծությունը կամ հետազոտումը, բաց են թողնվում:

1.3 Հանրահաշվական կամ անալիտիկ մեթոդ

Կառուցման վերաբերյալ երկրաչափական խնդիրների լուծման մյուս մեթոդներներին համանման, հանրահաշվական մեթոդի դեպքում նույնպես, նախ ենթադրվում է, որ խնդիրը լուծված է և որոնելի պատկերը կառուցված է: Աշխատում են որոնելի մեծությունը (օրինակ՝ հատվածը) արտահայտել տված մեծությունների միջոցով, այնուհետև կառուցում են ստացված արտահայտությունը (որի համար օգտվում են $a \pm b$, $\frac{ab}{b}$, $\sqrt{ab}$, $\sqrt{a^2+b^2}$ և այլն արտահայտությունների կառուցումից, որտեղ a, b, c -ն տված հատվածներ են): Շատ դեպքերում էլ օժանդակ կառուցումների միջոցով են աշխատում կապ ստեղծել խնդրի հայտնի և անհայտ տարրերի միջև՝ հավասարումների օգնությամբ, որից հետո, նախորդների հետ միասին օգտագործելով հայտնի դարձած տարրերը, քանոնի և կարկինի միջոցով կառուցում են որոնելի պատկերը: Վերջապես անհրաժեշտ է խնդիրը հետազոտել ամբողջությամբ, այսինքն՝ որոշել լուծումների թիվը, լուծումների թվի և տրված մեծությունների կապը, տրված մեծություններն ինչ պայմանի պիտի բավարարեն խնդիրը լուծելու համար և այլն:

1.4 Երկրաչափական տեղերի մեթոդ

Կառուցման խնդիրները լուծելիս ամենից հաճախ կիրառվում է **երկրաչափական տեղերի մեթոդը**:

Սահմանում: Որոշակի հատկությամբ օժտված **կետերի երկրաչափական տեղ** ասելով հասկանում ենք պատկեր, որի բոլոր կետերն ունեն այդ հատկությունը, և որից դուրս չկան այդպիսի կետեր: Կետերի երկրաչափական տեղի կիրառությունը կառուցման խնդիրների լուծման նկատմամբ կոչվում է **երկրաչափական տեղերի մեթոդ**: Այս մեթոդի էությունը կայանում է հետևյալում:

Աշխատում են ամբողջ խնդիրը հանգեցնել մի որոշակի կետի գտնելուն: Այդ կետը որոշվում է խնդրի տվյալներից բխող երկու պայմաններից: Եթե հաշվի չառնենք առաջին պայմանը, ապա գոյություն կունենա ոչ միայն մեկ կետ, այլ անթիվ բազմությամբ կետեր, որոնք օժտված լինելով միևնույն երկրաչափական հատկությամբ, կազմում են կետերի որևէ երկրաչափական տեղ: Իսկ եթե հաշվի չառնենք երկրորդ պայմանը և սահմանափակվենք առաջինով, ապա կստացվի մի այլ երկրաչափական տեղ: Այդ երկրաչափական տեղերի հատման յուրաքանչյուր կետը բավարարում է խնդրի պայմաններին:

Երբեմն խնդիրը լուծելու համար բավական է կառուցել միայն մեկ երկրաչափական տեղ, որի երկրաչափական հատկությունը կօգնի խնդրի լուծմանը: Այստեղից երևում է, թե որքան կարևոր է իմանալ զանազան երկրաչափական տեղեր: Այդ երկրաչափական տեղերի լավ իմանալը հաճախ օգնում է իսկույն տեսնել, թե որտեղ է գտնվում անհայտ կետը: Բազմաթիվ երկրաչափական տեղերից կնշենք նրանք, որոնք համարվում են նախնական հայտնի փաստեր և օժանդակ դեր կարող են տանել կառուցման շատ խնդիրներ լուծելիս:

1. Տված կետից հավասարահեռ կետերի երկրաչափական տեղը մի շրջանագիծ է, որի կենտրոնը նույն այդ կետն է (դիտարկում են միայն հարթության վրա գտնվող կետերի երկրաչափական տեղերը:
2. Տված երկու կետերից հավասար հեռավորություն ունեցող կետերի երկրաչափական տեղն այդ երկու կետերը միացնող հատվածի միջնուղղահայացն է:
3. Ուղղից հավասարահեռ կետերի երկրաչափական տեղը այդ ուղղին տարված երկու զուգահեռ ուղիղներն են, որոնք գտնվում են տված ուղիղի տարբեր կողմերում և նրանից հավասարահեռ են:
4. Երկրաչափական տեղն այն կետերի, որոնց հեռավորությունների հարաբերությունն անկյան կողմերից հաստատուն մեծություն է, O գագաթով ճառագայթ է՝ առանց O կետի, որն անցնում է այդ կետերից որևէ մեկով: Մասնավոր դեպքում, եթե կետերը հավասարապես են հեռացած անկյան կողմերից, ապա այդ կետերի երկրաչափական տեղն անկյան կիսորդն է:
5. Եթե անկյան կողմերը հատող զուգահեռ ուղիղներից անկյան ներսում առաջացած հատվածները բաժանվում են տրված հարաբերությամբ, ապա նրանց բաժանող կետերի երկրաչափական տեղը ճառագայթ է, որի սկիզբն անկյան գագաթն է և անցնում է այդ հատվածներից մեկը բաժանող կետով:
6. Այն կետերի երկրաչափական տեղը, որտեղից տրված հատվածը երևում է տրված անկյան տակ, շրջանագծի աղեղ է, որը ձգում է այդ հատվածն իրրև լար:

7. Տված շրջանագծի մեջ հավասար լարերի միջնակետերի երկրաչափական տեղը տված շրջանագծին համակենտրոն շրջանագիծ է, որը շոշափում է այդ լարերը:
8. Այն կետերի երկրաչափական տեղը, որտեղից շրջանագիծը երևում է միևնույն անկյան տակ, տված շրջանագծին համակենտրոն շրջանագիծ է:
9. Այն կետերի երկրաչափական տեղը, որտեղից տված շրջանագծին տարած շոշափողների երկարություններն ունեն միևնույն հաստատուն մեծությունը, տրված շրջանագծին համակենտրոն շրջանագիծ է:
10. Այն կետերի երկրաչափական տեղը, որոնց հեռավորությունների քառակուսիների գումարը տված A և B կետերից հավասար է a^2 հաստատունին, շրջանագիծ է, որոշակի շառավղով և կենտրոնով:
11. Այն կետերի երկրաչափական տեղը, որոնց հեռավորությունների հարաբերությունը տրված A և B կետերից $\frac{m}{n}$ հաստատուն մեծությունն է, շրջանագիծ է՝ որոշակի շառավղով և որոշակի կենտրոնով (Ապոլլոնյան շրջանագիծ):

Երկրաչափական տեղն այն կետերի, որոնցից տրված երկու շրջանագծերին տարած շոշափողներն իրար հավասար են, ուղիղ գիծ է, որն ուղղահայաց է նրանց կենտրոնագծին, նրա որոշակի կետում: Այդ ուղիղը կոչվում է տվյալ շրջանագծերի արմատական առանցք:

Բերենք օրինակ, որը լուծվում է երկրաչափական տեղի մեթոդով:

Օրինակ: Կառուցել տրված շառավղով շրջանագիծ, որը կանցնի տրված A կետով և կշոշափի տրված d ուղիղը:

1) Լուծման որոնում: Ենթադրենք խնդիրը լուծված է (O, r) շրջանագիծը որոնելին է: Քանի որ r շառավիղը տրված է, շրջանագիծը կլինի կառուցված, եթե հայտնի

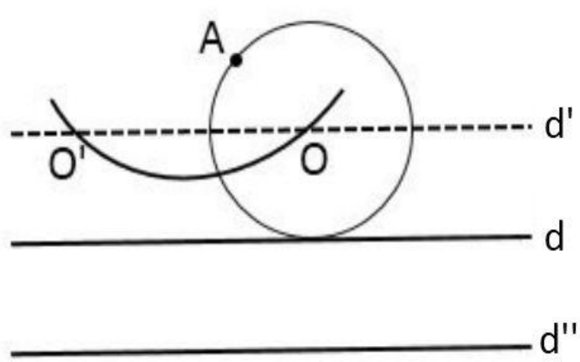

Նկար 2

դառնա նրա O կենտրոնը։ O կետը բավարարում է երկու պայմանի 1) $\rho(A,O)=r$ և 2) $\rho(O,d)=r$, որտեղ ρ-ն հեռավորությունն է տրված օբյեկտների միջև։ 1) պայմանը որոշում է $\{M/\rho(A,M)=r\}=S(A,r)$ պատկերը, իսկ 2)-ը՝ $\{M/\rho(M,d)=r\}=\{d',d''\}$, որտեղ d' և d''-ը ուղիղներ են, այնպիսի, որ $\rho(d,d')=\rho(d,d'')=r$։

2) Կառուցում: Նախ կառուցենք $S(A,r)$ շրջանագիծը:Այնուհետև կառուցենք d' և d'' ուղիղները այնպես որ $\rho(d,d')=\rho(d,d'')=r$: Հաջորդ քայլին գտնում ենք O կետը՝ $O\in S\,(A,r)\cap\{d',d''\}$: Որոնելի շրջանագիծը կլինի $S(O,r)$-ը:
3) Ապացույց: $O\in S\,(A,r)\Rightarrow A\in S\,(O,r)$ և $O\in\{d',d''\}\Rightarrow\rho\,(O,d)=r\Rightarrow$ $S\,(O,r)$-ը շոշափում է d ուղիղը:
4) Հետազոտում: Պարզ է, որ եթե $\rho\,(A,d)<2r$, ապա $S\,(A,r)\cap\{d',d''\}$ պատկերը բաղկացած է երկու կետերից O և O': Ուստի այս դեպքում խնդիրը ունի երկու լուծում:

Եթե $\rho\,(A,d)=2r$, ապա $S\,(A,r)\cap\{d',d''\}$ պատկերը բաղկացած է մեկ կետից՝ O-ից և խնդիրը ունի միակ լուծում:

Եթե $\rho\,(A,d)>2r$, ապա $S\,(A,r)\cap\{d',d''\}=\emptyset$ և խնդիրը լուծում չունի:

1.5 Ձևափոխման մեթոդ

Հաճախ հաջողվում է հասնել խնդրի լուծմանը պատկերների ձևափոխման (շարժման) օգնությամբ: Շատ դեպքերում, այդ մեթոդի կիրառությունը կարելի է նախատեսնել առաջին իսկ հայացքից: Նրա էությունն այն է, որ տրված կամ որոնելի պատկերը և կամ նրանց որևէ մասը փոխարինվում է մի նոր պատկերով, որը նախկինի հետ կապված է որոշակի կառուցմամբ և հնարավորություն տալիս լուծելու խնդիրը կամ մոտենալու խնդրի լուծմանը: Այստեղ կդիտարկենք այնպիսի ձևափոխություններ, որոնց դեպքում պահպանվում են կետերի հեռավորութունները, որի շնորհիվ էլ նոր պատկերը հավասար է դառնում հնին (նրանից տարբերվում է միայն դիրքով): Այդպիսի ձևափոխությունները կոչվում են տեղափոխություններ: Նրանց թվին են պատկանում.

1) **զուգահեռ տեղափոխում**, երբ պատկերի բոլոր կետերը տեղափոխվում են միատեսակ ուղղված, զուգահեռ և հավասար հատվածներով: Դիտարկենք զուգահեռ տեղափոխման մեթոդի կոնկրետ օրինակ:

Օրինակ: Կառուցել սեղան տրված հիմքերով և անկյունագծերով:

Լուծում: Ենթադրենք խնդիրը լուծված է և $ABCD$ սեղանը կառուցված է: BD անկյունագիծը զուգահեռ տեղափոխենք այնպես, որ նրա B գագաթը համընկնի C գագաթի հետ: ACE եռանկյան բոլոր կողմերը հայտնի են, որովհետև $DE = BC$, որպես զուգահեռագծի հանդիպակաց կողմեր: Խնդիրը կունենա հետևյալ լուծումը:

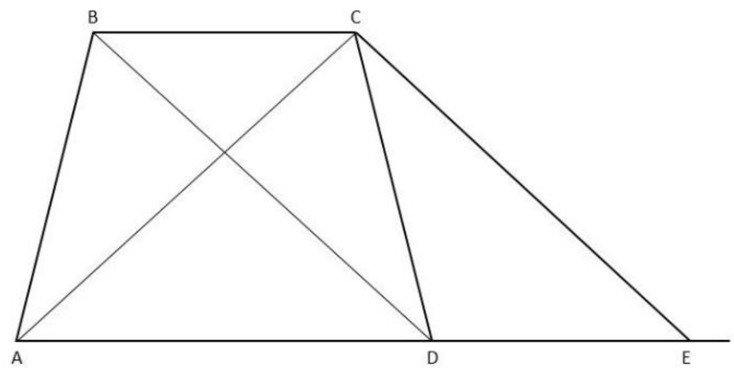

Նկար 3

Սկզբում կառուցում ենք ΔACE-ը ըստ երեք կողմերի: Այնուհետև E կետից տեղադրում $DE = BC$ հատվածը: Կառուցում ենք $DB \parallel CE$ և $CB \parallel AD$ ուղիղները և $BD \cap BC = B$ կետը միարժեքորեն որոշում: Ստացված $ABCD$ սեղանը որոնելին է:

2) **պտույտ**, որի դեպքում կետերից մեկը մնում է անշարժ, իսկ նրանից ելնող բոլոր կիսաուղիղները պտտվում են նրա շուրջը միևնույն ուղղությամբ՝ տվյալ անկյունով: Այս մեթոդը կայանում է նրանում,որ պատկերի որոշ էլեմենտներ պտտվում են նոր պատկեր ստանալու համար, որի կառուցումը հայտնի է:

Դիտարկենք այս մեթոդը կոնկրետ օրինակով:

Օրինակ: Տրված են w_1 և w_2 շրանագծերը և A կետը: Կառուցել հավասարասրուն եռանկյուն A գագաթով և այդ կետում կողմերով տրված α անկյունով այնպես, որ հիմքի գագաթները լինեն տրված շրջանագծերի վրա:

Լուծում: Ենթադրենք խնդիրը լուծված է և ABC եռանկյունը կառուցված է: AC կողմի պտույտը A կետի շուրջը α անկյունով C կետը կտանի B կետին: Այս փաստը հնարավորություն է տալիս խնդրի լուծումը ձևակերպել այսպես. w_1 շրջանագիծը α անկյունով տեղափոխում ենք մեր դեպքում դեպի ձախ: Այդ դեպքում w_1 շրջանագիծը կհատվի (ընդհանուր ասած) w_2 շրջանագծի հետ, որի արդյունքում կգծվի B կետը: C կետը ստանալու համար բավական է A կենտրոնով և AB շառավղով շրջանագիծ գծել, որի հատման կետը w_1 շրջանագծի հետ կլինի C կետը:

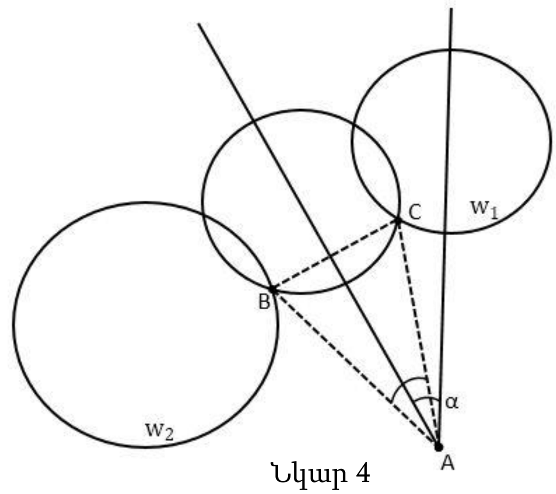

Նկար 4

3) **համաչափություն կետի նկատմամբ**, կամ պտույտ 180°-ով:
4) **համաչափություն ուղիղի նկատմամբ**, երբ այդ ուղիղը մնում է անշարժ, իսկ պատկերը պտտվում է նրա շուրջը, որպես առանցքի շուրջ և նորից ընկնում է հարթության վրա իր հակառակ երեսով(կողմով):

Առաջին երեք տեղափոխումները կարելի է իրականացնել անընդհատ շարժումով, առանց դուրս գալու հարթությունից: Անընդհատ զուգահեռ տեղափոխումների դեպքում պատկերի կետերը գծում են զուգահեռ ուղիղներ, հատվածներ, իսկ անընդհատ պտույտի դեպքում՝ համակենտրոն շրջանագծեր: Կարծես թե մենք ստանում ենք ամբողջ պատկերի երկրաչափական տեղը: Համաչափությունը կարելի է պարզապես որոշել՝ առանց դիմելու շարժման:

1. Կետի նկատմամբ համաչափությունում այն հատվածները որոնք միացնում են երկու հսմաչափ կետերը համաչափության անշարժ կենտրոնի հետ, հավասար են և կենտրոնից ուղղված են դեպի տարբեր կողմերը:
2. Ուղիղի նկատմամբ համաչափությունում երկու համաչափ կետերից համաչափության անշարժ առանցքի վրա իջեցրած ուղղահայացներն ունեն ընդհանուր հիմք, հավասար են և գտնվում են առանցքի տարրեր կողմերում:

Նկատենք, որ վերոնշյալ ձևափոխություններով, ըստ էության, սպասվում են բոլոր հնարավոր տեղափոխությունները, քանի որ յուրաքանչյուր տեղափոխություն կամ վերադրում հանգում է զուգահեռ տեղափոխման, պտույտի և, եթե անհրաժեշտ է, համաչափության՝ ուղիղի նկատմամբ:

1.6 Նմանության մեթոդ

Կառուցման շատ խնդիրների լուծումը հիմնված է նման պատկերների հատկությունների վրա: Այդ հատկությունների վրա է հիմնված, ամենից առաջ, մի քանի երկրաչափական տեղերի արտածումը: Սակայն ավելի հաճախ հարկ է լինում դրանք կիրառել որպես ձևափոխման մեթոդ:

Նմանության մեթոդի կիրառման սովորական եղանակն այն է, որ որոնելի պատկերին ներկայացվող պահանջների մի մասը դեն է նետվում, այնպես, որ մնացած պահանջներին բավարարում են որոնելիին նման անթիվ բազմությամբ պատկերներ: Կառուցելով դրանցից մեկը, այնուհետև կարող ենք նրանից անցնել որոնելիին: Վերջին գործողությունը պահանջում է նման պատկերների փոխադարձ դասավորության որոշ ուսումնասիրություն:

Պարզագույն փոխադարձ դասավորությունը **նման դասավորությունն** է կամ **նմանադրությունը** (հոմոթետիա): Երկու պատկերներ կոչվում են **նման դասավորված** կամ **նմանադիր** (հոմոթետիկ), եթե նրանք նման են և նրանց համապատասխան ուղիղները՝ զուգահեռ: Երկու նմանադիր պատկերների համապատասխան կետերը միացնող ուղղիները զուգամիտում են միևնույն կետում, որը կոչվում է **նմանության կետրոն**: Այդ պատկերների համապատասխան հատվածները կա՛մ բոլորը միատեսակ ուղղություն ունեն, և կա՛մ բոլորը՝հակառակ: Առաջին դեպքում համապատասխան կետերը դասավորված են նմանության կետրոնի մեկ կողմում, երկրորդ դեպքում՝ տարբեր կողմերում: Դրան համապատասխան տարբերվում են ուղիղ և հակադարձ նմանադիր դասավորություն: Նմանության կենտրոնի հետ համապատասխան կետերը միացնող հատվածների հարաբերությունը հավասար է պատկերների համապատասխան հատվածների հարաբերությանը: Այդ հարաբերությունը կոչվում է **նմանության գործակից**:

Այսպիսով, տրված պատկերին նման պատկեր կառուցելու համար, եթե հայտնի են նմանության կենտրոնը և նմանության գործակիցը, անհրաժեշտ է բոլոր հատվածները, որոնք միացնում են տրված պատկերի կետերը նմանության կենտրոնի հետ, որոշակի հարաբերությամբ ձգել կամ սեղմել:

Եթե տվյալների և որոնելիների միջև եղած կապը հենց սկզբից անորոշ է, ապա պետք է փորձել նրանց միջև ստեղծել մի քանի միջանկյալ օղակներ: Քանի որ այդ կապերը մեզ հայտնի չեն, պարզ է, որ մենք այդ օղակները վստահությամբ նշել չենք կարող և ստիպված ենք դատել՝ խարխափելով: Սակայն համբերատար և ուշադիր վերաբերմունքով մեզ կհաջողվի գտնել պահանջվող կապը: Խնդրի այսպիսի կշռադատումը կոչվում է **վերլուծություն**:

Կառուցումից հետո նախ հարկավոր է ստուգել, թե թույլ չի տրված արդյոք որևէ թերատություն, որի հետևանքով կարող է ստացվել միայն լուծումների մի մասը: Այնուհետև հարկավոր է բացահայտել, թե քանի լուծում է ստացվում այս կամ այն տվյալների դեպքում: Այդ մասը կոչվում է լուծման հետազոտում:

Թեև կառուցմանը նախորդում է խնդրի կշռադատումը, այնուամենայնիվ օգտակար է որոշ դեպքերում ստուգել, թե իրո՞ք պատկերի կառուցումը բավարարում է խնդրի պայմաններին: Որպես սխալի աղբյուր կարող է ծառայել կառուցվելիք պատկերի նախնական սխալ պատկերումը, որով առաջնորդվել ենք վերլուծությունը կատարելիս, կամ հապճեպ կատարված վերլուծությունը և այլն:

Դիտարկենք օրինակ:

Օրինակ: Կառուցել եռանկյուն՝ տրված երկու անկյունով և երրորդ անկյան կիսորդով:

Լուծում: Նկար 5,ա-ում պատկերված են տրված երկու անկյունը և տրված հատվածը: Պահանջվում է կառուցել եռանկյուն, որի երկու անկյունները համապատասխանաբար հավասար լինեն տրված երկու անկյուններին, և երրորդ անկյան գագաթով տարված կիսորդը հավասար լինի տրված հատվածին:

Նախ կառուցենք որոնելի եռանկյանը նման մի որևէ եռանկյուն: Դրա համար գծենք կամայական A_1B_1 հատված և կառուցենք $A_1B_1C_1$ եռանկյուն, որի A_1 և B_1 անկյունները համապատասխանաբար հավասար են տրված անկյուններին(նկար 5,բ):

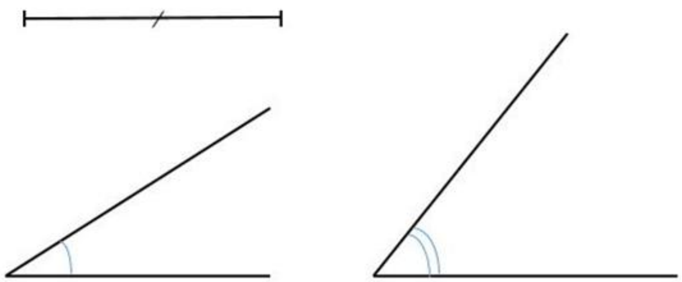

Այնուհետև կառուցենք C անկյան կիսորդը և նրա վրա տեղադրենք տրվածին հավասար CD հատվածը: D կետով տանենք A_1B_1 ուղղին զուգահեռ ուղիղ: Այն կհատի C անկյան կողմերը ինչ-որ A և B կետերում: Ստացված ABC եռ ա յունը որոնելին է:

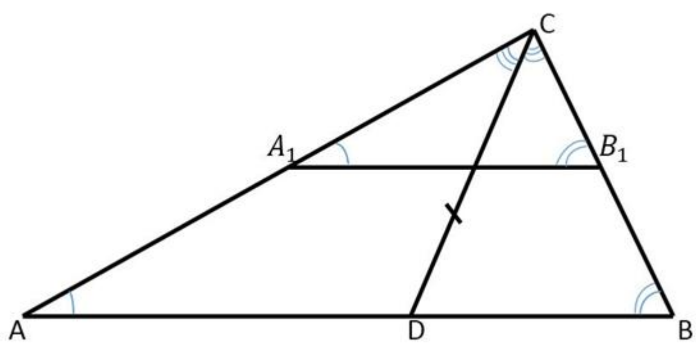

Իրոք, քանի որ $AB||A_1B_1$, ապա $\angle A = \angle A_1$ և $\angle B = \angle B_1$, այսինքն՝ կառուցված ABC եռանկյան երկու անկյունները հավասար են տրված անկյուններին: Իսկ ըստ կառուցման՝ այդ A Բ եռւ

Նկար 5

գագաթով տարված կիսորդը հավասար է տրված հատվածին: Այսպիսով՝ ABC եռանկյունը բավարարում է տրված բոլոր պայմաններին: Ակնհայտ է, որ խնդիրը կունենա լուծում, եթե տրված երկու անկյան գումարը փոքր է 180°-ից: Քանի որ հատվածը կարելի է ընտրել կամայական ձևով, ապա գոյություն ունեն խնդրի պայմաններին բավարարող անվերջ շատ եռանկյուններ: Սակայն բոլոր այդ եռանկյունները իրար հավասար են, այսինքն՝ խնդիրն ունի միակ լուծում:

1.7 Ինվերսիայի մեթոդ

Դիցուք O-ն որևէ կետ է հարթությունում, R-ը որևէ դրական թիվ: Ձևափոխությունը, որը $\forall X, X \neq 0$ կետի համապատասխանեցնում է X' կետ պատկանում է OX

ճառագայթին այնպես, որ $OX * OX' = R$ կոչվում է ինվերսիա: O կետը կոչվում է ինվերսիայի կենտրոն, R-ը ինվերսիայի շառավիղ:

Ինվերսիա ձևափոխությունը կարելի է ներկայացնել հետևյալ կերպ: Գծենք O կենտրոնով և R շառավղով շրջանագիծ:

Եթե X-ը գտնվում է շրջանից դուրս, ապա պետք է տանել (O, R) շրջանագծի շոշափող և նրա շոշափման A կետից $AB \perp OX$ հատվածը: Պարզ է որ $AB \cap OX = X'$: Հակառակը՝ շրջանի ներսի O-ից տարբեր X' կետի համապատասխանը պետք է կառուցել այսպես. տանել OX ՛ճառագայթին ուղղահայաց ուղիղ և նրա և շրջանագծի հատման A կետում տարված կետը կլինի X'-ի համապատասխան X-ը:

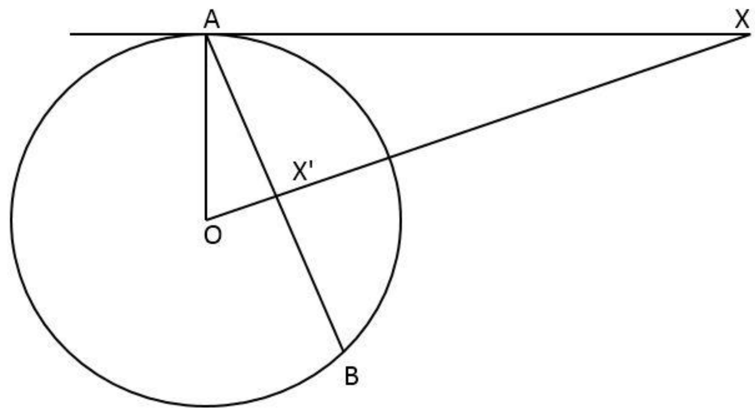

Նկար 6

Թեորեմ: Ինվերսիայի ժամանակ ինվերսիայի կենտրոնով չանցնող շրջանագիծը անցնում է շրջանագծի, կենտրոնով անցնող շրջանագիծը անցնում է ուղղի, կենտրոնով չանցնող ուղիղը անցնում է շրջանագծի, կենտրոնով անցնող ուղիղը արտապատկերվում է ինքն իր վրա: Ինվերսիայի ձևափոխությունը օժտված է ևս մի կարևոր հատկությամբ,այն է. Ինվերսիան պահպանում է անկյունները համապատասխան կորերի միջև:

Օրինակ: Տրված են երկու հատվող շրջանագծեր և A կետը: Կառուցել շրջանագիծ, անցնող A կետով, որը շոշափի տրված երկու շրջանագծերը:

Լուծում: Ենթադրենք շրջանագիծը կառուցված է, կատարենք ինվերսիայի ձևափոխության շրջանագծերի հատման կետի նկատմամբ: Այդ դեպքում A-ն

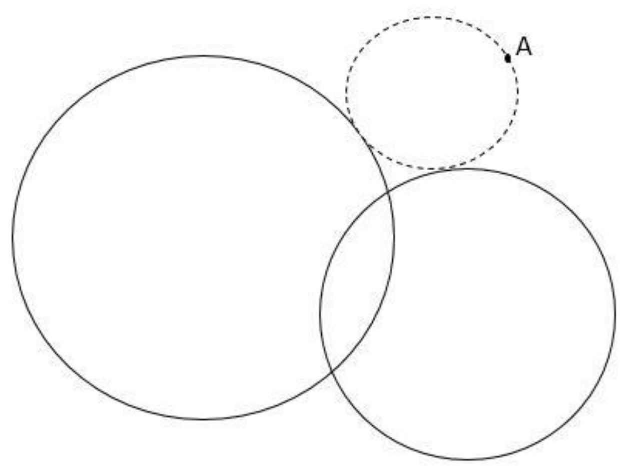

կանցնի մի A'-ի, տրված շրջանագծերը կանցնեն ուղիների, իսկ որոնելի շրջանագիծը կանցնի շրջանագծի, որը շոշափում է այդ ուղիներին, որոնք անցնում են A' կետով: Կառուցելով այն, մենք կատարենք հակադարձ ձևափոխություն: Այդ դեպքում կառուցված շրջանագիծը կանցնի որոնելի շրջանագծին:

ԳԼՈՒԽ 2. ԽՆԴԻՐՆԵՐ

2.1 Կառուցման խնդիրների լուծելիության մասին

Կարկինով և քանոնով կառուցումները որոշ դեպքերում լինում են շատ դժվար, անգամ անիրականանալի։ Օրինակ խորանարդի կրկնապատկումը, այսինքն՝ գտնել խորանարդի կողը (կառուցման իմաստով), որի ծավալը լինի երկու անգամ մեծ քան տրվածը։

Լուծելի է կառուցման խնդիրը, թե ոչ հարցի պատասխանը տալիս է հետևյալ թեորեման։

Թեորեմ: Կառուցման խնդիրը, որի լուծումը բերում է քառակուսի արմատի, լուծելի է կարկինի և քանոնի օգնությամբ։ Եվ հակառակը, եթե խնդրի անալիտիկ լուծումը բերում է ռացիոնալ գործողությունների և քառակուսի արմատ հանելուն, ապա այն լուծելի է կարկինի և քանոնի օգնությամբ։

Խնդիր 1: Կառուցել կանոնավոր ներգծյալ տասանկյուն, եթե շրջանագծի շառավիղը հավասար է R։

Լուծում: Կանոնավոր տասանկյան կողմը՝ a_{10}-ը հավասարասրուն եռանկյան հիմքին է հավասար, որի սրունքի երկարությունը R է, իսկ գագաթի անկյունը՝ 36°։

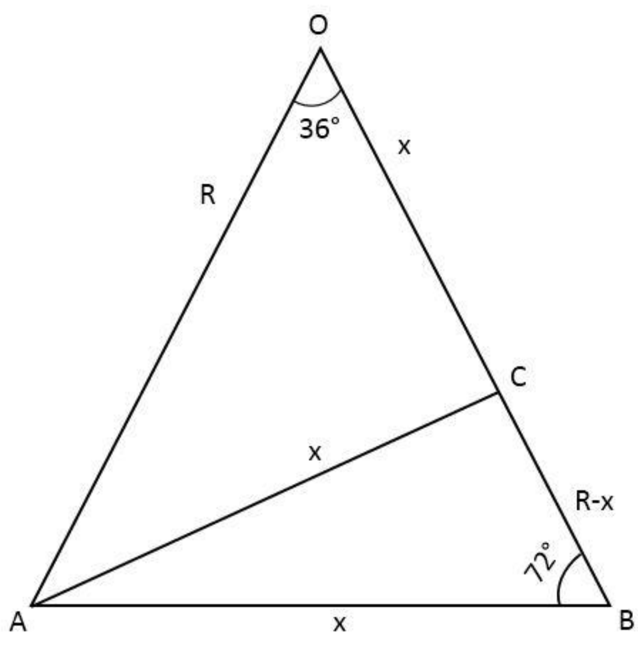

Հիմքի անկյան AC կիսորդը տրված եռանկյունը տրոհում է երկու հավասարասրուն եռանկյունների՝ AOC և ABC։ Այդ իսկ պատճառով $AB = AC = OC$։ Համաձայն կիսորդի հատկության կունենանք՝

$$\frac{BC}{AB} = \frac{OC}{OA}$$

Օգտագործելով $AB = x$ նշանակումը, կստանանք՝

$$\frac{R-x}{x} = \frac{x}{R} \Longrightarrow x^2 + Rx - R^2 = 0$$

Նկար 8

Այս հավասարման դրական արմատը կլինի՝

$$x = \frac{R\sqrt{5} - R}{2}$$

X հատվածը կարկինի և քանոնի օգնությամբ հեշտ է կառուցվում: Վերցնենք կիսաշրջան, որի r շառավիղը հավասար է $3R$:

Վերցնենք MN տրամագծի վրա $MP = R$ հատվածը և QP ուղղահայացի վրա՝ $PF = R$:

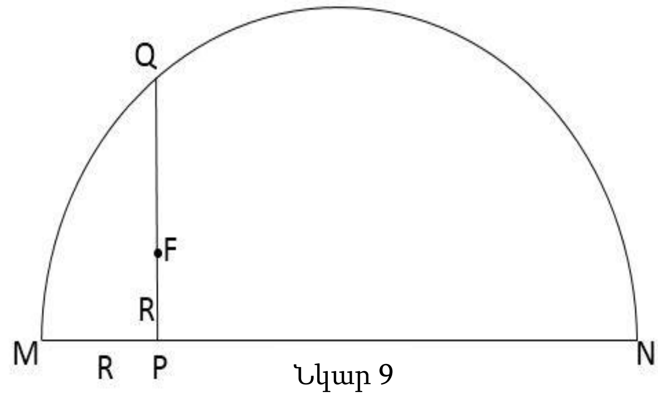

Նկար 9

Քանի որ $QP = \sqrt{MP * PN} = \sqrt{5R * R} = R\sqrt{5} = R + QF$, ապա՝

$$\mathrm{x} = \frac{\mathrm{QF}}{2} = \frac{\mathrm{R}\sqrt{5} - \mathrm{R}}{2}:$$

Խնդիր 2: Կառուցել ա) $\alpha = 45°$, բ) $\beta = 22.5°$ անկյունը:

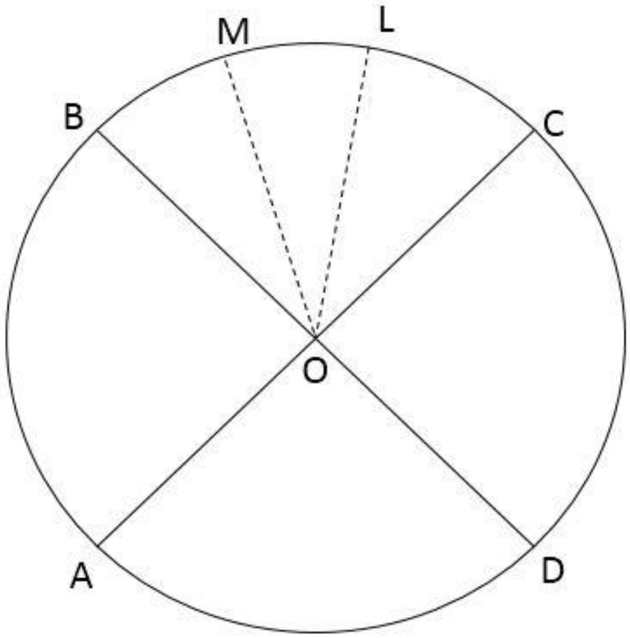

Նկար 10

ա) Կառուցենք որևէ կենտրոնով և որևէ R շառավղով շրջանագիծ:

Լուծում: Կառուցենք $R\sqrt{2}$ հատվածը: Դրա համար կառուցենք ցանկացած a ուղղին ուղղահայաց b ուղիղ և այդ ուղիղների հատման կետից յուրաքանչյուրի վրա տեղադրենք R հատվածը: Եռանկյան ներքնաձիգը $R\sqrt{2}$ երկարությամբ հատված է՝ BC-ն: Կառուցենք ∠BOM-ի կիսորդը: Ստացված ∠BOM-ը կլինի 45°-ի անկյուն:

բ) Կառուցելով OL կիսորդը, կստանանք՝ $\angle LOC = 22.5$:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Ի վերջո, յուրաքանչյուր կառուցման խնդիր եզակի է իր տեսակով, և յուրաքանչյուրը պահանջում է անհատական մոտեցում դրան լուծումներ: Այդ պատճառով է, որ սովորում ենք լուծել կառուցման խնդիրները, որոնք կարող են լինել չափազանց դժվար , իսկ երբեմն՝ գրեթե անհնար: Բայց այս խնդիրները տալիս են լուծումների անհատական ստեղծագործական որոնման եզակի հնարավորություն սովորողի ինտուիցիայի ու ենթագիտակցության օգնությամբ:

Դպրոցական երկրաչափության դասավանդման փորձը ցույց է տալիս, որ աշակերտները կառուցման խնդիրների լուծման ընթացքում հաճախ են հանդիպում որոշակի դժվարությունների, որը բացատրվում է հետևյալ հանգամանքներով. կառուցման խնդիրների լուծումը պահանջում է հարթության ձևափոխությունների՝ զուգահեռ տեղափոխություն, կենտրոնական և առանցքային համաչափություն, պտույտ, պատկերների նմանություն և այլ գիտելիքների բավարար իմացություն, ոչ ստանդարտ մտածողություն, կառուցման գործիքների կիրառություն: Աշխատանքի նպատակն է օգնել աշակերտներին նշված դժվարությունները հաղթահարելու հարցում: Կառուցման խնդիրները մեծ դեր են խաղում դպրոցականի մաթեմատիկական պատրաստվածության հարցում: Ոչ մի այլ բնույթի խնդիր մաթեմատիկական տրամաբանության և մտածողության զարգացման համար այնքան նյութ չի հաղորդում, որքան կառուցման խնդիրը: Կառուցման խնդիրները սովորաբար թույլ չեն տալիս լուծման ստանդարտ մոտեցում և ձևական ընկալում սովորողների կողմից: Կառուցման խնդիրները նպատակահարմար են դպրոցական երկրաչափության յուրաքանչյուր տեսական նյութի ամրապնդման համար: Լուծելով կառուցման խնդիրներ աշակերտները ձեռք են բերում հմտություններ կառուցման գործիքների օգտագործման հարցում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Կ. Գ. Առաքելյան, Հ. Ս. Նավասարդյան, Ա. Հ. Սարգսյան, Մաթեմատիկա 9<> հրատարակչություն, 2016 թ:

2. Լ. Ս. Աթանասյան, Վ. Ֆ. Բուտուզով, Ս. Բ.Կադոմցև, Է. Գ.Պոզնյակ, Ի. Ի. Յուդինա, Երկրաչափություն 7, Երևան, <> հրատարակչություն, 2005 թ:

3. Атанасян Л.С., Бутузов В.Ф., Кадомцев С.Б. и др. Геометрия 7-9, шестое издание. Учеб. Для 7-9 кл. общеобразоват. учреждений - М.: Просвещение, 2016. - 336с.

4. Шарыгин И.Ф. Геометрия 7-9. Учеб. для 7-9кл. общеобразоват. учреждений - М.: Дрофа , 2015. - 465 с.

5. В. Г. Болтянский, И. М. Яглом, Геометрия для 9 класса, Учебно-педагогическое издательстжо, М. 1963 г.

6. И. М. Яглом, Геометрические преобразования, Издательство технико-теоретической литературы, М. 1955 г.

7. https://ru.wikipedia.org

8. http://hijos.ru

9. https://nsportal.ru

10. https://math.ru

11. https://www.wikiwand.com